

Türk Yoğun Bakım Hemşirelerinin COVID-19 Salgınındaki Deneyimleri*

Experiences of Turkish Intensive Care Nurses during the COVID-19 Outbreak

• EBRU KIRANER*

• BANU TERZİ**

• EMİNE TÜRKMEN***

• AYDA KEBAPÇI****

• GÜLÇİN BOZKURT*****

• COVID-19 Pandemisine özel makaleler arasında yer almaktadır.

ÖZ

Aralık 2019'ta ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, kritik hastaların yaşama tutunmasında çok önemli bir yeri olan yoğun bakım üniteleri ve yoğun bakım hemşireliğinin değerini ortaya koymuştur. Bu mücadele sürecinde, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de yoğun bakım hemşireleri bilgileri, becerileri ve sevecen dokunuşlarıyla olağanüstü emek harcamış ve salgının bu başlangıç döneminde başarılı hikayeler oluşturmuştur. Bu derleme makalede, salgının ilk üç aylık döneminde yoğun bakım hemşirelerinin yaşadığı deneyimler ve Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği'nin yürüttüğü destekleyici faaliyetler sunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: COVID-19; salgın; yoğun bakım; yoğun bakım hemşireleri.

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic, which emerged in December 2019 and influenced the world, revealed the importance of intensive care units and intensive care nursing, which holds very an important place in the survival of critically ill patients. During this process, intensive care nurses in Turkey and from all around the world made extraordinary efforts with their knowledge and compassionate touch and wrote down their experiences from the beginning of the pandemic. This review article presents the experiences of intensive care nurses during the first trimester of the pandemic and describes the supportive activities carried out by the Turkish Intensive Care Nurses Association.

Keywords: COVID-19; pandemic; intensive care; intensive care nurses.

* E Kiraner, Uzman Hemşire
İstanbul Tıp Fakültesi Anesteziyoloji ve Reanimasyon Anabilim Dalı, İstanbul
e-posta: kiranerebru@gmail.com

** B Terzi, Dr. Öğretim Üyesi
Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Antalya
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Banu Terzi, Dr. Öğretim Üyesi
Akdeniz Üniversitesi Dumlupınar Bulvarı, Akdeniz Üniversitesi Yerleşkesi
Konyaaltı, 07070, Antalya
Tel: 0 242 227 29 74 Faks: 0 242 226 14 69
e-posta: copurbanu@hotmail.com

*** E Türkmen, Doç. Dr.
Koç Üniversitesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul
e-posta: emturkmen@ku.edu.tr

**** A Kebapçı, Dr. Öğretim Üyesi
Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İstanbul
e-posta: akebacpi@ku.edu.tr

***** G Bozkurt, Prof. Dr.
İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, İstanbul
e-posta: gulmeh@hotmail.com

C OVID-19 tanılı hastalarının %5-16'sının Akut Solunum Yetmezliği Sendromu (ARDS) veya çoklu organ yetmezliği ile yoğun bakımda tedavi edildiği bildirilmektedir.⁽¹⁻³⁾ COVID-19 salgınına görüldüğü diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de ilk olgunun görüldüğü 11 Mart 2020'den sonra COVID-19 tanılı yoğun bakım hastalarının sayısı hızla artmıştır. Salgınla mücadelede önemli sorumluluklar üstlenen, yoğun bakım hemşireleri en ciddi riskleri arak kritik hastaların bakımını üstlenmiştir. Bu süreçte Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği (TYBHD) bilimsel faaliyetlerinin yanı sıra medya aracılığı ile topluma ulaşmaya çalışmış; mesleğimizi ve meslektaşlarımızı güçlendirmek ve çözüm ortağı olmak adına pek çok faaliyet yürütmüştür.⁽⁴⁾ Bu derleme makalesinde amaç, yoğun bakım hemşirelerinin COVID-19 salgınındaki üç aylık dönemde yaşadığı sorunlar ve deneyimlerini paylaşmaktır.

Yoğun Bakım Hemşirelerinin Yaşadığı Sorunlar

Ülkemizde sürecin başında, hastalığın bakımını üstlenecek yoğun bakım hemşire sayısının yetersizliği, hastalığın bakımını yönetimi konusundaki bilgi eksikliği, salgının yönetilmesine ilişkin deneyimsizlik ve hastalığın seyirindeki belirsizlikler nedeniyle yoğun bakımlar karmaşık çalışma ortamlarına dönüşmüştür. Salgının başlangıcında, TYBHD yoğun bakım hemşirelerinin sorunlarını dile getirebileceği iletişim kanallarını açık tutmuş ve sosyal medya hesapları aktif olarak kullanılmıştır. İletişim sayfaları, mail adresine ve sosyal medya ağları üzerinden oluşturulan "telegram hesabı"na yoğun bakım hemşireleri birçok sorun iletilmiştir:

Salgının başlangıcında en sık iletilen sorular kişisel koruyucu ekipmanlar (KKE) ve araç-gereçlerle ilgili olmuştur. Yoğun bakım hemşireleri; KKE eksik olduğunu, uygun kullanılmadığını, bunların koruyuculuğuna ve yeniden kullanımına ilişkin bilgi eksiklikleri olduğunu bildirmişlerdir. Örneğin, YBÜ'lerde bulaş riskini azaltan negatif basınçlı izolasyon odalarının olmadığı, mekanik ventilatöre takılan bakteri filtrelerinin COVID-19 hastalarında kullanım süresi, koruyuculuğu, yoğun bakımlarda kullanılan hepa filtrelerin uygunluğuna ilişkin belirsizliklerin olduğu belirtilmiştir.

Salgın ile birlikte yoğun bakım yatak sayılarının arttırıldığı ve yoğun bakım hemşirelerinin çok ağır şartlar altında çalıştıkları meslektaşlar ve toplum tarafından da görülmüştür. Yoğun bakım hemşireleri, COVID-19 bulaş riski taşımaya yönelik yoğun endişe içinde, üst üste aralıksız, günde 12 saati aşan, bazen 24 saati bulan mesailerle çalıştıklarını belirtmişlerdir. Hemşireler, kendilerine COVID-19 taramalarının düzenli ve rutin yapılmadığını, birlikte çalıştıkları arkadaşları ve aileleri için endişelendiklerini dile getirmişlerdir. Hasta sayısının artması ve yoğun bakım hemşire sayısındaki eksiklikler nedeniyle, diğer kliniklerden görevlendirilen yoğun bakım deneyimi olmayan hemşirelerin, hasta bakmak durumunda kaldığını iletilmişlerdir. Oryantasyon eğitimi verilebilecek uygun ortam ve/veya kaynak olmaması nedeniyle diğer kliniklerden görevlendirilen hemşireler eğitim almadan hasta bakmak zorunda kalmıştır. Yoğun bakım hemşireleri bakımın kalitesine yönelik endişeleri ve ar-

tan iş yükü nedeniyle tükenmişlik yaşadığını sıklıkla belirtmiştir. Diğer yandan, yoğun bakımı yöneten hemşireler de hasta bakımını yönetme yerine, örneğin, kirli çarşafın sayımı, KKE'lerin sayımı vb. işleri takip ettiği, çeşitli nedenler ile yaşanan ekip içi iletişim/çatışma sorunlarına eğilemediklerini, salgın döneminde yoğun bakımda görevlendirilen hemşirelerin uyumunu yeterince yapamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, salgın sırasında yaşanan bu sorunlara bağlı olarak hasta bakımında bazı aksamalar olduğunu da vurgulamışlardır.

Uzun çalışma saatlerinde KKE ile çalışan yoğun bakım hemşirelerinin, hava, su ve beslenmek gibi temel fizyolojik gereksinimlerini karşılamada dahi zorlandığı görülmüştür. YBÜ'lerde çalışma sonrası duş alma olanağı olmaması, bulaş riski nedeniyle kendi evinde konaklayamayanlar, yeterli dinlenme ve uyku uyumadan yine çalışmaya gitmek durumunda kalmıştır. Özellikle sokağa çıkma yasaklarının olduğu günlerde daha yoğun olmakla birlikte, sıklıkla işe gidip gelirken ulaşım sorunları yaşanmıştır.

Yoğun bakım hemşirelerinin kendisi, ailesi ve yakın çevresi için ciddi stres ve kaygı yaşadığı görülmüştür. Yaşanan stres ve kaygının nedenleri; salgın hastalık ile ilgili bilgi eksikliği, çaresizlik, güçsüzlük ve tükenmişlik duygusu, kendini değersiz ve önemsiz hissetme, salgınla tek başına mücadele etme duygusu, bakıma muhtaç küçük çocuğu ve aile bireylerinin olması, toplum damgalanma, şiddete maruz kalma, salgınla mücadelede yaşadığı sorunlarının yeterince dile getirilmemesi, sorunlarını dile getirme konusunda üstleri tarafından baskılanma, salgınla mücadelede yoğun emeğe karşılık "diğer sağlık çalışanları" şeklinde genel bir niteleme yapılması ve hasta bakım yönetiminde etik ikilemler yaşama şeklinde sıralanmaktadır.

Yoğun bakım hemşireleri, COVID-19 hastaların bakım ve tedavisinde ön saflarda cesaretle yer alarak ve bilgi-becerisini en üst düzeyde kullanarak büyük emek vermiştir. Akut gelişen COVID-19 salgınına karşı hazırlıkların ve yoğun bakım hemşire sayısının yetersiz olduğu göz önüne alındığında, yoğun bakım hemşirelerinin süreci özveri ile başarılı bir şekilde yönettiği görülmüştür. Salgın sürecinde yoğun bakım hemşireleri dışında kalan çalışanlar veya uzmanlık alanı olmayan kişiler esnek çalışma çerçevesinde zaman zaman dinlendirilirken, COVID-19 hastalarına bakan yoğun bakım hemşireleri, çalışmalarını bitmesine rağmen çalışmaya devam etmişlerdir.

COVID-19 Salgını ile ilgili Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği'nin Mücadelesi

COVID-19 salgını ile mücadele sürecinde TYBHD, hızla hareket etmiş, salgının başından itibaren süreci başarıyla yönetmiştir. Bunlardan ilki, derneğin diğer iletişim sayfalarına ek olarak kurulan "telegram hesabı" ile Türkiye genelindeki yoğun bakım hemşirelerini bir araya getirecek dijital bir paylaşım platformu oluşturmuştur. Bu dijital uygulama ile yoğun bakım hemşirelerinin, hastaların tedavi ve bakım sürecinde gereksinim olan güncel bilgiler paylaşılmıştır. Özellikle Dünya Sağlık

Örgütü, Sağlık Bakanlığı, ulusal ve uluslararası otoriteler tarafından yayımlanan rehber ve kılavuzlarda yer alan önemli bilgiler ve değişen uygulamalar hızla bu platform üzerinden paylaşılmıştır. Aynı zamanda, hemşireler alanda yaşadıkları sorunları da bu ortamda paylaşma olanağı bulmuştur. Yaşanan sorunlar veya sorular deneyimli yoğun bakım hemşireleri ve dernek yönetimi tarafından hızlı şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Ayrıca akut değişen salgın koşullarında, tüm yoğun bakım hemşirelerinin sürekli temas hâlinde olması ve mesleki anlamda birlik/dayanışma içinde olması sağlanmaya çalışılmıştır.

İkinci olarak, yoğun bakım ünitelerinde görevlendirilen yeni mezun hemşireler ya da alan dışında çalışan hemşirelerin oryantasyonuna destek verilmiştir. TYBHD Eğitim Komisyonu tarafından, COVID-19 Pandemisine Özel “Yoğun Bakım Ünitesinde Görevlendirilen Hemşireler için Kaynak Kitapçık” hazırlanmıştır.⁽⁵⁾ Kitapçık Sağlık Bakanlığı ve farklı platformlardan yoğun bakım hemşireleri ile hızla paylaşılmış, yeni görevlendirilen hemşirelerin oryantasyon süreçlerinin hızlandırılmasına katkı sağlanmıştır. TYBHD'nin web sitesi aracılığıyla da paylaşılan kitapçık, yalnızca web sayfasından 22.650 kez indirilmiş, gereksinimi olan meslektaşlarımız ile de bireysel e-posta hesapları ile paylaşılmıştır. Ayrıca, yoğun bakım hemşirelerinin gelişimine yönelik çevrimiçi yöntemler kullanılarak uzaktan eğitim şeklinde programlar da yapılmıştır.

Üçüncü olarak, TYBHD salgın sürecinde yoğun bakım ünitelerinin ve yoğun bakım hemşirelerinin durumu, yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik üç rapor hazırlanmış, bu raporlar yoğun bakım hemşireleri, kurum yöneticileri, dernekler, Sağlık Bakanlığı ve medya kuruluşları ile paylaşılmıştır. Ayrıca, TYBHD yoğun bakım hemşirelerinin salgınla mücadeledeki rolü ve çözüm ortağı olarak yapabilecekleri konusundaki görüşlerini medya aracılığıyla kamuoyuna sunmuştur.⁽⁴⁾

Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği, gücünü bilimsel kaynaklardan ve yoğun bakım hemşirelerinden almaktadır. COVID-19 salgınının ikinci, üçüncü dalga beklentisi ve olası salgınlar göz önüne alındığında, bu mücadele sürecinde yaşananlardan ders çıkararak, eksiklerin, sorunların giderilmesi ve yoğun bakım hemşirelerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. COVID-19 süreci dünyada ve ülkemizde hemşireliğin öneminin fark edilmesi, sağlık bakımı hizmetlerinin sunumunda vazgeçilmez yerinin anlaşılması ile hemşirelerin saygınlık ve otonomisinin ortaya konacağı bir dönem olacaktır.

Sonuç

Salgınla mücadele sürecinde yoğun bakım hemşireleri çok önemli sorumluluklar üstlenmiş, kritik düşünme, sorun çözme, yaratıcılık ve karar verme becerilerini kullanarak krize karşı hızlı biçimde adapte olmuş ve güçlü bir duruş sergilemiş, böylece sağlık bakımı sistemi içerisinde çok büyük bir yükü taşımıştır. COVID-19 salgınında artan çalışma saatleri, iş yükü ve pek çok olumsuz koşula rağmen yoğun bakım hemşireleri başarılı bir sınav vermiştir. Yoğun bakım hemşirelerinin

COVID-19 salgınına en iyi şekilde yönetmeye çabalamaları, TYBHD'den sürekli bilgi talep etmeleri, güncel bilgiyi takip etmeleri ve öğrenme çabaları, COVID-19 hastalarının tedavi ve bakımını en etkin ve en doğru şekilde yerine getirme gayretleri, mücadeleye ilk günkü gibi hala devam etmeleri TYBHD için de çok önemli bir itici bir güç oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir. Ancak, yeterli sayıda, deneyimli ve eğitimli sertifika sahibi hemşirenin olması salgınla mücadelede yaşamsal önem taşımaktadır. Kaliteli ve güvenli bakım için hemşire iş gücünün ve destek sistemlerinin iyi planlanması gerekmektedir. Gelecekteki süreçlere daha hazırlıklı olabilmek ve tükenmeden yola devam edebilmek için bireysel ve kurumsal iyileştirmelerin yapılmasına gereksinim vardır.

“Yitirdiğimiz tüm meslektaşlarımızı rahmetle ve saygıyla anarken, yoğun bakımda doğrudan hizmet veren meslektaşlarımıza ve bizleri destekleyen yoğun bakım dostu kişi ve kuruluşlara teşekkür ve saygılarımızı sunuyoruz.”
Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği

“While we commemorate all of our colleagues we have lost with mercy and respect, we offer our thanks and respect to our colleagues who provide direct service in intensive care and to intensive care-friendly people and organizations that support us.” Turkish Critical Care Nursng Association

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.	Peer-review: Externally peer-reviewed.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.	Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.
Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını açıklamıştır.	Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.
© Telif Hakkı 2020 Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi (SANERC). Logos Tıp Yayıncılık tarafından yayımlanmaktadır.	
© Copyright 2020 by Koç University School of Nursing Semahat Arsel Nursing Education, Practice and Research Center (SANERC). This Journal published by Logos Medical Publishing.	

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. Mental Health and Psychosocial Considerations during the COVID-19 Outbreak. Available from: <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf> (cited 2020 April 14).
2. World Health Organization. WHO Director-General's Remarks at the Media Briefing on 2019-nCoV on 11 February 2020. Available from: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-remarks-at-the-media-briefing-on-2019-ncov-on-11-february-2020> (cited 2020 April 4).
3. Halaçlı B, Kaya A, Topeli A. Critically Ill COVID-19 Patient. Turk J Med Sci. 2020;50:585-91. Available from: <https://journals.tubitak.gov.tr/medical/issues/sag-20-50-si-1/sag-50-si-1-5-2004-122.pdf>
4. Kiraner E, Terzi B. Covid-19 pandemi sürecinde yoğun bakım hemşireliği. Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi. 2020;24(EK-1):83-8. Available from: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1136959>
5. Türk Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği. Yoğun Bakım Ünitesinde Görev Alacak Hemşireler İçin Kaynak Kitapçık. Covid-19 Pandemisine Özel. 2020. Available from: https://tybhd.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/TYBHD_COVID19_Kitap%C7%A7%C4%B1k-11.04.2020.pdf (cited 2020 May 29).